

Toespraak burgemeester W.M. de Jong / loco-burgemeester M. van Liere tijdens de dodenherdenking op 4 mei 2018 te Schalkwijk / Houten

Straks zijn we twee minuten stil / Zojuist waren we twee minuten stil. Dat doen we om de slachtoffers te herdenken van de Tweede Wereldoorlog die vielen in ons land, in Europa en Azië. En ook degenen die daarna in oorlogssituaties en vredesmissies, vaak ver van huis, hun leven gaven voor vrede en vrijheid.

Dat doen we om bewust stil te staan bij de kwetsbaarheid van het leven, de waarde van vrijheid en de slachtoffers die zijn gevallen.

Vrede, vrijheid en het recht om te bestaan zijn niet vanzelfsprekend. Vrede en vrijheid zijn nooit vanzelfsprekend.

Elk jaar twee minuten stil. Dat is best bijzonder als je bedenkt hoe lang die Tweede Wereldoorlog inmiddels geleden is. De aandacht voor dodenherdenking wordt echter niet minder. Het groeit eerder. Deze minuten van stilte zijn voor velen een belangrijk moment van saamhorigheid. Een moment van verbondenheid. Verbondenheid tussen mensen van allerlei slag.

In onzekere tijden, en daar leven we in, zoeken mensen vaak zekerheid in de eigen groep. Daar is op zichzelf niet zo veel mis mee. Maar de groep moet niet worden tot een bubbel. Waardoor we niet meer in contact staan met de ander. Van waar uit we ons gaan afzetten tegen 'de ander'. Omdat die anders is, zich anders kleedt, iets anders gelooft of uit een ander land of cultuur afkomstig is. Zonder verbinding dreigen we het zicht op de ander als mens kwijt te raken en krijgen vijandbeelden sneller een kans.

Wat zegt dodenherdenking ons dan?

Dodenherdenking maakt ons duidelijk dat slachtoffers van oorlogsgeweld en een ontaarde ideologie altijd ook gewoon mensen zijn. Mensen net als u en ik. Echte

mensen. Uit echte gezinnen. Die geliefd waren en om wie echt is gerouwd. Mensen soms met een vlekje of van een afkomst of gesteldheid die niet als volwaardig werd gezien.

Dodenherdenking kan ons helpen ook dat weer te beseffen. Oorlog en tirannie gaan altijd gepaard met diepe afkeer van 'de ander'.

De nationaalsocialistische ideologie uit de jaren '30 en '40 van de vorige eeuw kende ook in ons land heel wat aanhangers. En maakte ook hier slachtoffers onder groepen waar we misschien niet zo snel aan denken.

Bijvoorbeeld de grote aantallen doden tijdens de oorlogsjaren onder de patiënten van de Willem Arntzhoeve, een psychiatrische inrichting hier in de regio. In de jaren '30 was de instelling een voorloper in het 'activerend' behandelen van psychiatrisch patiënten. Dat trok zelfs internationale belangstelling en betekende een enorme verbetering in de levensomstandigheden en de levenskwaliteit van de mensen die in deze inrichting verbleven. Met werk op akkers, in moestuinen of in een meubelmakerij en met toneelspelen, zingen in een koor of wandelen met een club werden patiënten uit hun afsluiting en isolement gehaald en geactiveerd. En kreeg hun leven weer kwaliteit.

In de oorlog veranderde dat. Eerst langzaam, maar na jaren van veel weerstand en verzet werd in 1943 bestuur en medische leiding vervangen door NSB-ers die vanuit hun ideologie psychiatrisch patiënten als minderwaardig en parasiteurs beschouwden.

Honderden joodse patiënten werden sowieso zonder pardon op transport naar vernietigingskampen gezet. Maar evenzeer tragisch en schokkend waren de torenhoge sterftcijfers door bewuste verwaarlozing gedurende de laatste oorlogsjaren.

Bewuste overbevolking, onttrekken van voedsel- en brandstofvoorraden en het verminderen van de personele bezetting veroorzaakten veel lijden bij de

patiënten. Gebrek aan hygiëne, ondervoeding en minimaliseren van medische verzorging stuwden ziekte- en sterftcijfers tot grote hoogte op. En dat terwijl familie van de patiënten vaak lang in het ongewisse bleef over hun lot. Vele honderden overleefden het laatste oorlogsjaar niet.

Een van deze patiënten was de 33-jarige Hendrik Mulder. Een ontwikkelde man die in 1943 vanwege een psychische inzinking opgenomen was. Aanvankelijk bezocht zijn moeder hem elke week. Maar vanaf augustus 1944 was dat niet meer mogelijk vanwege de spoorwegstaking. Een half jaar later ontving zij een bericht dat Hendrik was overleden aan de gevolgen van tbc. Na verloop van tijd hield Hendriks moeder het thuis niet meer uit. In wanhoop ging zij lopend van Amsterdam naar Den Dolder, ruim 50 kilometer, om te achterhalen wat er nu eigenlijk met haar zoon was gebeurd. Toen hoorde zij dat hij van de honger was omgekomen. Hendrik kreeg al meer dan een jaar niet meer voldoende voedsel. Terwijl zijn moeder steeds verteld was dat haar zoon het vast beter had dan zij, teerde Hendrik in werkelijkheid langzaam weg. En dat in een inrichting die voor de oorlog een bloeiende en voorbeeldige gemeenschap was geweest.

Namens de bezetter en uitgevoerd door Nederlanders werden in de loop van de oorlogsjaren de omstandigheden steeds slechter en op het laatst onttrok de leiding van de instelling zelfs voedsel en brandstof aan de voorraden. Het werd honderden patiënten fataal. Dit gold ook voor Hendrik. Hij stierf op 16 maart 1945 en werd anoniem op de algemene begraafplaats in Zeist begraven. Slachtoffer van bewuste verwaarlozing op grond van een verderfelijke ideologie.

Onze beschaving is in zekere zin flinterdun en zeer kwetsbaar. Dat we de ander niet meer zien als mens, maar als minderwaardig gaan beschouwen. Als last voor de samenleving, als rem op de vooruitgang.

Laat het herdenken van de doden en het vieren van de vrijheid reden zijn voor bezinning. Laat het ook dit jaar aanleiding zijn om na te denken over wat onze vrijheid kostbaar en kwetsbaar maakt. Zó kwetsbaar dat het onnoemelijk veel mensen het leven heeft gekost. Laten we zó de doden gedenken. Inclusief Hendrik Mulder, de begaafde, maar psychisch kwetsbare jongeman uit Amsterdam.